

ОКУПАЦІЙНИЙ ЩОДЕННИК ВОЛОДИМИРА ВАКУЛЕНКА У КОНТЕКСТІ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ

Герасименко Н. В.

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української літератури XX ст.
та сучасного літературного процесу
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Кулінська Я. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

У часи суспільних зламів і потрясінь, а війна, безперечно, є саме таким явищем, жанри документальної літератури стають особливо затребуваними. Щоденник – не виняток, після початку російської агресії на Донбасі свої записи залишили чимало українців: бійців, капеланів, волонтерів та ін. Та справжній бум жанру почався після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року – у результаті з'явилися десятки нових імен, нових книжок, і нових жанрових різновидів, серед них і щоденник з окупації Володимира Вакуленка.

Та попри велику кількість таких видань і нагальну потребу в їхньому опрацюванні, масштабного наукового інтересу для літературознавців вони досі не становлять. Проблематику та жанрово-стильові аспекти щоденникового жанру епізодично порушували в своїх статтях переважно дослідники воєнної літератури, є такі матеріали і в нашому доробку [4, 5, 6, 11]. Однак, як бачимо, цих студій відверто замало: жанр сучасного і особливо воєнного щоденника потребує системного й комплексного вивчення. Тож проблема нашої наукової розвідки – актуальна, гостра й на часі.

Мета нашої роботи – дослідити «Щоденник окупації» В. Вакуленка, визначити особливості подання інформації у записах і з'ясувати їхню специфіку задля подальшого аналізу такого щоденникового підтипу в контексті загальних досліджень жанру.

Теоретичну й методологічну основи нашої наукової розвідки становлять праці Тетяни Бовсунівської [1], Олександра Галича [3] та ін. Також використано результати студій літературознавців-дослідників сучасного літпроцесу, і зокрема, воєнної прози – Людмили Тарнашинської [9], Марини Рябченко [8] Оксани Пухонської [7] та ін.

Основним літературознавчими методами нашого дослідження є передовсім історико-біографічний: завдяки йому опрацьовуватимемо щоденникові тексти, оскільки саме в них відображені й закарбовані епізоди авторської біографії; а також – порівняльно-типологічний та зіставний, щоби визначити та порівняти схожість/відмінність цього щоденникового тексту з іншими.

У «Літературознавчому словнику-довіднику» під редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка щоденник пояснюється як «літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася» [10, с. 745].

Відома літературознавиця Т. Бовсунівська визначає його як «форму оповіді, що ведеться від першої особи у вигляді щоденних записів, від вузько документальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, що наближаються до літературного висловлювання» [1].

Наведеними визначеннями ми послуговуватимемося в нашому дослідженні, як такими, що найточніше відбивають суть досліджуваного явища

У щоденнику Володимира Вакуленка (2024) «Я перетворююся...» лише тридцять шість сторінок. Нерівний почерк, багато закреслень, червоні й чорні чорнила.

Нотатки починаються останніми днями лютого 2022 року: уже відбулося повномасштабне вторгнення, і ці кілька днів – загальні роздуми письменника про війну, що суне Україною і наближається безпосередньо до його дому. Та вже 7-го березня у село Капитолівку на Харківщині, де жив письменник, зайшли російські війська, і зміст та характер нотаток кардинально змінюються: починається фіксація нової реальності – життя на окупаційній території, створення загарбниками штучного гетто для місцевого населення. Автор нотує все, що бачить – рух ворожих колон із триколорами, методи ведення війни і поведінку ворога на захопленій землі: «ворожі літаки касетними та вакуумними бомбами бомбардували рідне місто, і що характерно: саме житлові квартали. Неподалік рідного села чотири будинки, як ніколи й не було – лише велика вирва та цегла, передроблена в дрібне каміння. По дорозі рясніли уламки бомб, обірвані дроти, купа різного передробленого мотлоху...» [2, с. 41]. У середмісті відкрилися вже нові «краєвиди» нічних бомбардувань. Різними математичними фігурами ледь не перегнулося навпіл броньоване скло банку, решту скляних вікон деякі господарі затуляли шматком заліза,

пластику чи дерева. Ялини в центральному парку ніби по голці хтось пообскубував, деякі дерева від вибухів до половини зрізало. Школа 140-річної давності стояла запустіла, обідрана, без скла і часом без рам. Поруч з нею стояли автівки: деяким пощастило, деякі сплющило до самих сидінь...» [2, с. 42]. У продуктовий супермаркет було вцілено саме в zenіт, у п'ятиповерхівці над ним не лишилося жодного живого скла і навіть подекуди рам...ворог під час бомбардувань зніс повністю вул. Українську, а за офіційними даними, загинуло 8 дорослих та 3-є дітей» [2, с. 43]. І письменницькі висновки: навряд, щоб окупант не знав назви вулиці й цілив у неї навання – це спроба імперії знищити українську ідентичність.

До ведення щоденника Вакуленко ставиться дуже відповідально: записує події чи думки майже щоденно, записи – чітко-датовані й від першої особи; здебільшого це фіксація нових реалій, тобто усі вони стосуються теперішнього часу і війни. За змістом записи також поділяються на дві площини – побутова: розповіді про виживання людей в умовах, коли нема світла, газу, зв'язку, про мародерство – і окупантів, і своїх місцевих тощо; і ментальній – тут здебільшого міркування, присвячені морально-етичним нормам поведінки: приміром, як сталося, що ті, хто ще донедавна були позірними патріотами, перетворилися зі власної волі на колаборантів, як сусідка провокує на відвертості у присутності російських солдатів, як закопують вишиванки на городі, як хутко поширилася проституція серед юних дівчат тощо. Характер записів – спонтанний, літературне редагування відсутнє, також є діалогічність, але водночас і невизначеність, неконкретність адресата – тобто щоденник для всіх і для кожного, у нотатках багато особистого, інтимного, сімейних подробиць, наприклад, про аутизм сина, про лікування, кілька разів зацентовано «у малого, нікого крім мене нема», «залишився через сина» та інші деталі приватного життя.

Останній запис – 21 березня 2022 року. 24 березня по В. Вакуленка прийшли росіяни і забрали назавжди.

Як бачимо, усі записи письменника в щоденнику «Я перетворююсь...» – це фіксація фактів очевидцем, про які не знають, а отже, й не розкажуть достовірно ті, хто не пережив російську окупацію; документ, що викриває суть рашизму і його політику на завойованих, хай і тимчасово, землях; зрештою – це важливі свідчення для міжнародного трибуналу: «Сьогодні десятий день окупації. Розумію, що ці рукописи потраплять до рук ФСБ, яке має прийти після рашистської дивізії «Z», ось тільки закінчатся бої, але все ж розраховую їх передати в разі довготривалої окупації в руки міжнародних організацій, а вони за правилами міжнародних спільнот, будуть» [2, с. 19].

Література:

1. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. С. 438.
2. Вакуленко В. «Я перетворююсь...» Щоденник окупації. Харків : Віват, 2024. 192 с.
3. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, генеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання. 246 с.
4. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза : жанрово-стильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3. С. 35–49.
5. Герасименко Н., Кулінська Я. Візія війни у дитячих щоденниках (на матеріалі мариупольських текстів). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Київ, 2024. Т. 35(74). № 1. С. 46–51.
6. Герасименко Н., Кулінська Я. Жіночий воєнний щоденник : проблематика, жанрові особливості. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2024. Вип. 33. Т. 2. С. 159–165.
7. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
8. Рябченко М. Екстремальні свідчення в сучасній літературі : особливості художньо-документальних наративів полонених в Криму та на Сході України. *Nalnowsza slowianska literatura i kultura popularna*. 2019. С. 37–45.
9. Тарнашинська Л. Україна в огні. Війна 2022 крізь призму Довженка : 100 днів протистояння. Київ : Смолоскип, 2023. 168 с.
10. Щоденник. *Літературознавчий словник-довідник* / упоряд. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. С. 745 с.
11. Kulinska Y., Gerasimenko N., Koval O., Redkina O. Diary in modern Ukrainian literature : varieties of the genre. *Linguistics and Culture Review*. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1546> (дата звертання: 09.05.25).